

ПОЛІЛІНГВАЛЬНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Стаття присвячена проблемі професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту. Обґрунтовані концептуальні принципи формування професійної компетентності майбутніх фахівців, представлена методика інтеграції знань у процесі формування професійної компетентності на основі полілінгвального підходу.

Загальна стратегія розвитку професійної освіти у нових економічних, соціальних і політичних умовах передбачає максимальне врахування сучасних вимог суспільства, в якому житиме і працюватиме нове покоління. Сьогодні все частіше при оцінці ділових якостей людини використовують поняття компетентності: висока професійна компетентність особистості вважається гарантом її конкурентоспроможності, забезпечує мобільність в умовах ринку, високий рівень соціального захисту. Це вимагає розробки інноваційних підходів до професійної підготовки фахівців з урахуванням вимог конкретних галузей господарства, зокрема залізничного транспорту.

Залізничний транспорт як вагома складова економіки держави й особлива галузь матеріального виробництва здійснює вплив на розвиток інших сфер — промисловості, сільського господарства, туризму тощо. Підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців-залізничників, зумовлене новими суспільно-економічними умовами, вимагає подолання багатьох суперечностей між: зростанням обсягу й ускладненням знань, необхідних для фахової діяльності, й неможливістю їх ефективного засвоєння в межах чинної системи професійної підготовки; зростаючими техніко-технологічними вимогами сучасного транспорту та реальною якістю професійного навчання майбутніх залізничників у різних закладах освіти; інтегративним характером професійної діяльності фахівців та ізольованим підходом до викладання навчальних дисциплін у професійній підготовці; особливостями професійного становлення обдарованих студентів і відсутністю конкретних методик їх навчання в педагогічній теорії і практиці тощо.

Проблема формування професійної компетентності, зокрема її роль у формуванні особистості та професійній підготовці фахівця, широко відображена в науковій літературі, що свідчить про її актуальність і важливий статус. У науково-педагогічній літературі висвітлені питання компетентнісної моделі фахівця [3; 1], педагогічні умови забезпечення особистісної орієнтації підготовки гуманітарно-технічної еліти [4], роль та можливості іноземних мов у професійній підготовці фахівців технічного профілю [5], проблеми інтеграції у формуванні компетентності фахівців [6], теоретичні засади проектування сучасних освітніх систем [7], особисто орієнтоване проектування системи підготовки національної гуманітарно-технічної еліти [9], дидактичні технології навчання у вищій школі [10] та ін. Водночас проблема формування професійної компетентності фахівців залізничного транспорту вимагає використання нових підходів до її вирішення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів залізничного транспорту та їх реалізація в умовах інтегративного навчання.

Врахування специфіки професійної підготовки залізничників, що характеризується надзвичайною складністю та великим обсягом загально-професійних і професійно орієнтованих знань, тривалістю становлення фахівця і багаторівневим характером організації підготовки, вимагає перебудови основних компонентів традиційної педагогічної системи.

Сучасний спеціаліст залізничного транспорту повинен знати про досягнення науки і техніки в своїй країні та закордоном, вміти відібрати потрібну інформацію з іноземної періодики та критично оцінити її, прореферувати чи проанотувати прочитану іноземною мовою статтю, виступити з повідомленням чи доповіддю на міжнародній конференції тощо.

Професійна компетентність — це цілісний комплекс знань, умінь і навичок, психологічних особливостей (якостей), професійних позицій та акмеологічних інваріантів. Для

сучасного суспільства необхідно формувати спеціаліста, який здатний не лише творчо використовувати інформацію, а й самостійно здобувати і застосовувати її у складних і несподіваних ситуаціях, ставити завдання та знаходити шляхи їх вирішення [8, 29]. Компетентнісний підхід передбачає визнання точок конвергенції і вироблення загального розуміння змісту кваліфікацій за рівнями у термінах компетенції та результатів навчання. Результатами вважаються набори компетенцій, що містять знання, глибину усвідомлення і навички майбутнього фахівця.

Компетенції поділяють на загальні, які є спільними для всіх ступенів і напрямів навчання, і спеціальні, що залежать від предметної галузі підготовки. Оскільки основи професійної компетентності закладаються в період навчання, то рівень компетентності забезпечується певним рівнем засвоєння змісту навчання [2]. Саме на цьому етапі відбувається становлення майбутнього фахівця забезпечуються вимоги до його професійних якостей.

Забезпечити формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів у процесі професійної підготовки має на меті провідна засади вітчизняної педагогіки — ідея розвиваючого навчання [12].

Особливості професійної підготовки спеціалістів в технічних ВНЗ залізничного транспорту передбачають: врахування специфіки змісту професійного навчання майбутніх інженерів залізничного транспорту; інтегративний підхід до загальноосвітньої та спеціальної підготовки; врахування міжнародного характеру галузі залізничного транспорту; специфіку підготовки гуманітарно-технічної еліти в галузі залізничного транспорту; конкретизацію та коригування загальних та спеціальних цілей навчання для майбутніх інженерів залізничного транспорту; розроблення та впровадження спецкурсів професійних дисциплін з ключових проблем залізничного транспорту та загальних проблем цієї галузі; орієнтацію на сучасний стан і прогностичні напрями розвитку залізничного транспорту в контексті світових тенденцій економічної та суспільної інтеграції; розроблення конкретних шляхів модернізації процесу навчання для технічних ВНЗ залізничного транспорту.

Дослідження можливості професійного спілкування українських й іноземних студентів та інженерів на наукових конференціях показує, що наші студенти не мали можливості повноцінного професійного спілкування через мовні бар'єри, не могли встановити і поглибити зв'язки з представниками інших країн. Від недосконалого знання іноземних мов сьогодні страждають суто професійні інтереси студентів технічних ВНЗ. Наприклад, це обмежує виїзд студентів на навчання за кордон чи стажування інженерних кадрів, знижується ефективність діяльності студентів та інженерів у роботі з фаховою літературою та в Інтернеті через недостатнє знання іноземних мов. Очевидно, що справа у психологічних бар'єрах спілкування, скутості та невпевненості.

Для формування професійної компетентності необхідно визначити провідні принципи, вимоги та педагогічні умови їх реалізації, пов'язані з особливостями процесу актуалізації знань, умінь і навичок з професійно орієнтованих дисциплін. До дидактичних принципів, що лежать в основі формування професійної компетентності фахівців, відносимо такі: науковості, систематичності та послідовності, зв'язку теорії та практики в навчанні, проблемності, мотивації навчальної діяльності, гуманізації, багаторівневості навчання (ступенева професійна освіта), наступності, технологічності, модульності, комп'ютеризації, свідомого підходу до навчання та системності.

Нами виокремлено принципи індивідуалізації підготовки фахівців залізничного транспорту (на основі диференційованого підходу) та інтеграції (на основі інтегративного підходу), які лежать в основі обґрунтованих педагогічних умов.

На основі викладених вище міркувань розроблено концептуальні засади компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців залізничного транспорту: залежність професійного рівня підготовки фахівців від володіння загальними і спеціальними компетенціями (інтегрованими знаннями, вміннями та навичками); інтегровані інноваційні технології в навчанні; інтеграція спеціальної підготовки та виробничої діяльності; визначення етапів формування професійної компетентності і забезпечення наступності навчання; резервність змісту професійної підготовки інженерів; проблема полілінгвізму у професійній підготовці та діяльності інженера; виокремлення контингенту обдарованих

студентів, зокрема таких, які здатні засвоювати професійні знання безпосередньо іноземними мовами.

Завданнями формування професійної компетентності у підготовці залізничників на основі інтегративно-диференційованого підходу є: формування новітнього змісту професійної компетентності; реалізація логічної послідовності формування професійної компетентності на різних етапах навчання, відповідні методичні розробки та їх впровадження у практику; організаційне забезпечення формування професійної компетентності (підготовка викладачів та забезпечення відповідних умов навчання); інноваційне науково-методичне та навчально-методичне забезпечення формування професійної компетентності; координація педагогічної діяльності викладачів; створення та практична перевірка нових моделей професійної компетентності; підготовка методичних матеріалів; створення умов для мотивації формування професійної компетентності на кожному етапі навчання; розроблення навчальних програм спецкурсів і відповідне коригування навчальних планів; застосування комп'ютерної підтримки у формуванні професійної компетентності.

Розглядаючи професійно орієнтовані дисципліни як елективні курси у циклі професійної підготовки інженерів залізничного транспорту та враховуючи постійно зростаючу вагу іноземної підготовки залізничників, пов'язаної з міжнародною діяльністю цієї галузі, а також потребу використання світових науково-технічних здобутків у галузі транспортного перевезення, нами запропоновано методику інтегрування та застосування в навчальному процесі полілінгвального спеціального курсу професійної підготовки.

Методика інтеграції знань з професійно орієнтованих дисциплін та іноземних мов як умова формування професійної компетентності спеціалістів залізничного транспорту базується на таких ідеях: залежність професійного рівня фахівця від володіння іноземними мовами; визначення змісту професійно орієнтованих дисциплін, викладання яких ведеться іноземними мовами; визначення студентів, спроможних засвоювати фахові знання лише іноземними мовами; інтегративний підхід до вивчення професійно орієнтованих дисциплін та іноземних мов; багаторівневий підхід до іноземної компетентності; диференціація вивчення професійно орієнтованих дисциплін іноземними мовами за рівнями складності; визначення етапів вивчення професійно орієнтованих дисциплін іноземними мовами і забезпечення наступності навчання.

Вимоги до володіння іноземними мовами майбутнього фахівця необхідно диференціювати за рівнями обдарованості студентів (мінімальний, нормативний, елітарний). На усіх рівнях передбачається інтеграція професійно орієнтованих знань та знань іноземних мов, причому: для першого — професійне спрямування вивчення іноземної мови, для другого — вивчення окремих професійно орієнтованих дисциплін однією іноземною мовою, а для третього — вивчення окремих курсів професійно орієнтованих дисциплін двома-трьома іноземними мовами.

Очевидно, що такі елективні курси повинні мати загальнопрофесійний характер і відображати основні напрямки розвитку відповідної галузі. Забезпечення неперервності іноземної підготовки майбутнього спеціаліста передбачає виділення та обґрунтування етапів навчання від загальноосвітнього курсу в старшій школі через усі курси технічного ВНЗ до виконання дипломної роботи включно. Суттєву роль відіграє диференціація студентів у виборі рівня засвоєння іноземних мов. Це передбачає введення різнорівневих спецкурсів обов'язкового та факультативного характеру.

Принципи формування змісту елективного спецкурсу (професійно орієнтовані дисципліни іноземними мовами) полягають у наступному: багаторівневості вивчення професійних дисциплін іноземними мовами, що передбачає моделювання конкретних курсів в комплексі навчальних закладів; взаємній зумовленості змісту іноземної мови та професійно орієнтованих дисциплін у технічному університеті (при цьому компоненти взаємодіють на інтегративній основі та зберігають свої індивідуальні властивості); ефективності вивчення професійних дисциплін іноземними мовами, що передбачає досягнення очікуваного результату з мінімальними зусиллями суб'єктів навчання та мінімальними витратами навчального часу; єдності цілей вивчення професійних дисциплін іноземними мовами у технічних ВНЗ, що забезпечує наступність усіх етапів вивчення іноземних мов шляхом створення інтегративних навчальних планів і програм, а також відповідною організацією та науково-методичним

забезпеченням; професійній мобільності майбутнього інженера залізничного транспорту як здатності швидко оволодівати новими технічними засобами, технологічними процесами і новими спеціальностями; вихованні потреби постійно підвищувати свою освіту і кваліфікацію. Цей принцип передбачає: розвиток творчого потенціалу фахівця; результативність, що включає послідовне досягнення попередньо запланованих результатів на кожному етапі професійної підготовки; субординацію функцій, яка виражається в координації та субординації (підпорядкуванню) функцій вивчення змісту професійних дисциплін та оволодіння іноземними мовами.

Таким чином, до педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту відносимо: реалізація компетентнісного підходу за наявності навчальних програм з гуманітарних, фундаментальних та професійно орієнтованих дисциплін з інтегративним компонентом; диференційований підхід до змісту та навчально-пізнавальної діяльності студентів в процесі освоєння професійно значущих знань і вмінь, зокрема відбір обдарованих студентів, які мають бажання та здібності засвоювати знання на більш глибокому рівні; інтеграція різнопредметних знань у спеціальні курси для диференційованих груп студентів з різними можливостями та інтересами. Відзначимо, що під обдарованістю студентів технічних ВНЗ розуміємо не лише здібності до техніки і технічної творчості, а й потенційні можливості інтелектуального розвитку. Подальший розвиток викладених ідей вбачаємо в розробленні навчальних програм професійно орієнтованих дисциплін іноземними мовами в різних типах навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. — 2003. — № 10. — С. 9–14.
2. Вища освіта в Україні і Болонський процес: Навч. Посібник / За ред. В. Г. Кременя. Авт. кол.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. В. Шинкарук, В. В. Грубінко, І. І. Бабин. — К.: Освіта, 2004. — 384 с.
3. Гершунский Б. С. Философия образования XXI века. — М.: Совершенство, 1998. — 564 с.
4. Ігнатюк О. А. Педагогічні умови забезпечення особистісної орієнтації підготовки гуманітарно-технічної еліти // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — № 6. — С. 82–88.
5. Карнаухова Л. М. Місце дисципліни «іноземна мова» в кваліфікаційних характеристиках спеціаліста технічного профілю // Наука і сучасність. — 1998. — Ч. 1. — С. 11–17.
6. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи / За ред. С. У. Гончаренка. — Львів: Світ, 1999. — 302 с.
7. Лігоцький А. О. Теоретичні засади проектування сучасних освітніх систем. — К.: Техніка, 1997. — 210 с.
8. Сергеева Л. М. Управлінські навички молодшого спеціаліста: теорія та методика формування / За ред. С. О. Сисоевої. — К., 2001. — 202 с.
9. Товажнянський Л. Л., Романовський О. Г., Пономарьов О. С. Особисто орієнтоване проектування системи підготовки національної гуманітарно-технічної еліти // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2002. — № 3. — С. 40–47.
10. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 437 с.
11. Шаргун Т. О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. — 2006. — № 1. — С. 27–32.
12. Якиманская И. С. Развивающее обучение. — М.: Педагогика, 1979. — 144 с.